

Harmaan ajan tiede

Jos arki on viime vuosina tuntunut entistäkin harmaammalta, tuntemukselle on hyvät syynsä: olipa aiheena talous, hyvinvointiyhteiskunta tai kansallinen turvallisuus, huonoja ja perusturvallisuudentunnetta heikentäviä uutisia on piisannut eikä valoa tunnu näkyvän tunnelin päässä. Vanhat toteamukset siitä, että mikään ei ole niin varmaa kuin epävarmuus eikä mikään ole niin pysyväistä kuin muutos, tuntuvat osoittautuneen tosiksi monin eri tavoin.

Paistoipa ulkona miten kirkas aurinko tahansa, harmaa tuntuu vakiinnuttaneen asemansa 2000-luvun alun suomalaisessa maisemassa ja rakennetussa ympäristössä – sekä ilmeisesti myös mielenmaisemissa. Kun katselen kotikuntani Laukaan toistaiseksi uusinta omakotitaloaluetta tai kirkonkylään rakennettavaa uutta päiväkotia, yleisilme on harmaa ja sen raskautta korostavat mustat katot. Mietin, millaista on asua ja elää tuollaisessa ympäristössä marraskuun tai sydäntalven hämärässä. Kun matkustellessani majoitun uusissa hotelleissa tai kuljen julkisissa tiloissa eri puolilla maata, näen paljon harmaata, mustaa ja ylipäänsä tummia tai oudon haaleita värejä – kirkkaatkin pinnat ovat usein vaalean- tai likaisenharmaita tai sitten kylmän teräksisiä. Kaksi sijaisuusvuotta Åbo Akademien Arken-rakennuksen uumenissa toivat puolestaan monta kertaa mieleen, että Strömsö kirkkaine väreineen on todellisuuspakoista propagandaa. Ja kun matkustan Tukholmaan me-

dioissa hehkutetulla uudella laivalla, koen sen paitsi sokkeloiseksi myös värisävyiltään turhan valjuksi tai suorastaan hämäräksi. Mutta laivan sisustus vastaakin täysin sitä, mitä kuvaa postin kantamat huonekaluliikkeiden mainokset ja sisustuskuvastot ovat 2000-luvulla suomalaisiin koteihinkin markkinoineet.

En ole taidehistorioitsija, mutta liitän nykyarjesta tekemäni havainnot tietoihini siitä, miten aineellisen kulttuurin tuotteet voivat heijastella aikakauden henkisiä tunteja ja varsinkin koettuja kriisejä. Myöhäiskeskiajan Euroopassa riehunut musta surma jätti varjonsa kirkkotaiteeseen nopeasti yleistyneenä kuolemantanssiaiheena, jossa kalmot tanssivat elävien kanssa tai taluttivat näitä hautaa kohti ikään, sukupuoleen tai yhteiskunnalliseen asemaan katsomatta. Värikkäät keskiaikaiset kirkkomaalaukset alkoivat puolestaan näyttäytyä kyseenalaisilta ja alkeellisilta luterilaisessa kulttuurissa. Puhdistetun ja karsitun uskonharjoituksen ihanne johti monessa kirkossa siihen, että alkuaan koristellut ja kirjavat seinät kalkittiin vitivalkoisiksi.

Nyky-Suomessa harmaatakin harmaampi arki tuntuu langenneen pitkiksi ja raskaiksi varjoiksi myös yliopistojen ylle. Vaikka yliopistoissa on menneinä vuosina otettu käyttöön erilaisia ylhäällä kehiteltäviä tehostamistoimenpiteitä, se ei tunnu riittävän, vaan Suomessa tiedettä tehdään ja korkeampaa koulutusta annetaan yhä epävarmemmissa puitteissa varsinkin, mitä tu-

lee perusrahoituksen riittävyteen. Akateeminen uravalinta on tuskin koskaan ollut useimmille pelkkää tanssia ruusuilla, mutta 2000-luvun Suomessa yksittäinen tutkija, väitöskirjantekijä tai perustutkinto-opiskelija saa olla entistään epävarmempi paitsi omasta urakehityksensä myötä myös oppiaineensa toimintaedellytyksistä.

Epävarmuutta lisää se, etteivät modernin yhteiskunnan kehityskulut huimista tiedollisista ja teknisistä edistysaskeleista huolimatta tunnu olevan kenenkään hallittavissa tai edes ennakoitavissa. Suomessa viimeisimmät eduskuntavaalit hallituksenmuodostamiseen osoittivat, miten mahdotonta poliitikkojen on paitsi kuvata tilanne rehellisesti myös etsiä ja löytää muita ongelmanratkaisukeinoja kuin maneereiksi käyneet ajatukset leikkauksista, säästöistä ja toimintayksiköiden yhdistämisistä, vaikka juuri tällaisista puheista vaalien alla otettiinkin etäisyyttä.

Talouspoliittisissa puheissa vilahdellut ajatus sadasta lisätyötunnista oli kohdallani totta viime vuonna Tukholman yliopiston palveluksessa: Ruotsissa virallinen vuosityöaika oli todella 1700 tuntia eikä 1600 tuntia, mikä on laskennallinen kokonaistyöaika Suomen yliopistoissa. En kuitenkaan voi parhaalla tahdollanakaan väittää, että olisin saanut – tai että edes koko oppiainemme – olisi saanut noilla lisätunneilla aikaiseksi enemmän niitä tuloksia, joilla laatua määrällisesti mitataan. Paljon riippuu myös siitä, miten työ organisoidaan.

Historiantutkijan näkökulmasta muutokset, uhkakuvat ja elämänhallinnan vaikeudet ovat aina olleet mukana yhteiskunnassa kuin yhteiskunnassa. Historia ei ole niinkään suoraviivaista edistystä ja kehittymistä kuin sopeutumisyrittäisi muutoksiin. Varsinkin ympäristöhistoriallinen tutkimus, ehkä tunnetuimpana esimerkkinä Jared Diamondin *Romahdus*, on tuonut esiin tilanteita, joissa yhteiskuntien ja yhteisöjen so-

peutumisyrittäykset eivät ole onnistuneet tai niitä ei ole osattu edes kokeilla.

Erlaisia kriisejä on koettu aina. Itse olen ikäpolveni tavoin välttynyt suomalaisen yhteiskunnan itsenäisyyden ajan pahimmilta kriiseiltä – siis sisällissodan ja sotien vuosilta, mutta varhaislapsuuttani varjosti öljykriisi ja sen käynnistämä lama. Silti muistoni 1970-luvusta eivät ole harmaita eivätkä ankeita, vaan hyvinkin värikkäitä. Vanhat valokuvat osoittavat muisti- ja mielikuvani oikeiksi: 1970-luvulla elettiin sellaisen väriiloiston keskellä, että myöhemmin aikoina sen jälkiä on pitänyt peitellä vähän samaan tapaan kuin uudella ajalla kätettiin katolista kuvamaailmaa valkean maalin alle.

Myös meillä 2000-luvun ihmisillä tuntuu olevan alitajuinen tarve hakea turvaa väreistä. Kiinnitin jo joitain vuosia sitten huomiota siihen, miten erilaiset värikkäät pöllöaiheet tuntuivat tuijottavan vastaan mitä moninaisemmista esineistä ja tavaroista, ja nyt niiden määrä tuntuu vain kasvaneen. Tulkitsen ehkä liikaa, mutta pöllön, viisaudenjumalattaren symbolin, putkahtaminen populaarikulttuurin arkikuvastoon ja kotien arkiesineistöön voi viestiä tarpeesta löytää viisautta tilanteessa, jossa se tuntuu kadonneen kriisien alle.

Yliopistotkin voivat halutessaan toimia harmaan ajan värikkäinä pöllöinä, viisauden jakajina. Ei yliopistoissa sitä paitsi olekaan vaivuttu apatiaan kaikkien säästöpuheiden keskellä, vaan väki jatkaa arkista puurtamistaan, tosin aika ajoin oloistaan oikeutetusti napisten. Yliopistojen pitäisi vain saada oikea autonomia ja myös enemmän johtajia, jotka muistavat kertoa tarpeista ja ideoista myös alhaalta ylöspäin.

MARKO LAMBERG
marko.lamberg@uta.fi
marko.lamberg@historia.su.se